

ادبیات مشرق زمین، به ویژه ادبیات فارسی - چه کلاسیک چه معاصر - در دانشگاهها و آکادمیهای غربی و خارجی از ارزش تمدنی و تاریخی و اجتماعی والایی برخوردار است و بخشها و گروههای این ادبیات در مؤسسه‌های دانشگاهی و مراکز علمی جهان دارای اهمیت بسزایی است، و مورد توجه و اهتمام ادیبان و جامعه‌شناسان و گاه سیاستمداران قرار می‌گیرد.

تعداد انبوهی از شرق‌شناسان بزرگ یا علاقه‌مندان به مسائل و تاریخ و سیاست شرق، از فارغ‌التحصیلان همین بخشها هستند. از آنجا که امروزه مشرق دارای مسائل مهم و بزرگی اعم از سیاسی و اجتماعی و اقتصادی و استراتژی است، و مردان این خطه توانایی آن را دارند که نقش تعیین‌کننده‌ای در این عرصه‌ها ایفا نمایند، مشرق زمین مورد توجه و عنایت بیشتر فرنگیان و مؤسسه‌های غربی و غیرشرقی واقع شده است.

در این راستا شاهد تألیف و ترجمه صدها کتاب و پژوهش هستیم، و نیز مؤسسه‌های فرهنگی و دانشگاهها و مراکز علمی خارجی در زمینه‌های گوناگون از جمله: سیاست و فرهنگ و تمدن و ادبیات تالشهای خود را معطوف ایران و مشرق زمین نموده‌اند. بدین ترتیب آثار ادبی زیادی از زبان فارسی به زبانهای خارجی از قبیل: انگلیسی و فرانسوی و عربی برگردانده شده، و نوشته‌های فراوانی درباره‌ی زبان و ادبیات و فرهنگ و تاریخ و تمدن ایران توسط شرق‌شناسان و ایران‌شناسان و محققین و پژوهشگران خارجی انجام پذیرفته است.

به همین منظور کتاب حاضر از دکتر محمد اللوزی، استاد زبان و ادبیات فارسی در دانشگاه محمد پنجم در ری، یک اثر کاملاً جدید و مفید در این زمینه به حساب می‌آید. این اثر از اولین و مهم‌ترین کتابهایی است که به زبان عربی در مورد ادبیات فارسی و به خصوص داستان‌نویسی فارسی نوشته شده است. تردیدی نیست که این اثر کتابخانه عربی را غنا خواهد بخشید، و پژوهشگران را در زمینه ادبیات تطبیقی و مقایسه‌ای بهره‌مند خواهد ساخت. این کتاب نیز می‌تواند دیدگاه جدید و نوین را از مهم‌ترین تحولات سیاسی و اجتماعی و فرهنگی که ادبیات فارسی معاصر - چه در شکل و چه در مضمون - با آن سر و کار داشته است، فراروی خوانندگان فراهم آورد. این کتاب در شش بخش تنظیم شده است که به ترتیب عبارت‌اند از:

فهرست مطالب، مقدمه و درآمد، متن اصلی، بررسی و نقد داستانها، پیوستها، منابع و مأخذ.
فهرست مطالب که خود شامل موضوعات و عناوین داستانهای مطرح در محتوای متن است.

بخش مقدمه و درآمد به طرح اجمالی سیر داستان‌سرایی و داستان‌پردازی در دوره معاصر، از زمان پیدایش داستان در ایران تا حال پرداخته، و پس از آن همان‌گونه که عنوان کتاب، خود بیانگر محتوای متن است، به بررسی اجمالی داستان‌پردازی در ایران و ماوراءالنهر پرداخته است.

در این درآمد کوشش مؤلف کتاب بر آن بوده است که سیر کلی داستان‌نویسی و داستان‌پردازی را استخراج کند و به پیشگاه اهل ادب

و نظر از خوانندگان و علاقه‌مندان عرب زبان تقدیم بدارد. از آنجا که در صد سال اخیر شاهد پیدایش و تحول عمیق در روند داستان‌نویسی بوده‌ایم و مباحثات منتقدان داستان‌نویسی در دهه‌های اخیر و به خصوص پیش و پس از انقلاب اسلامی در ایران روی داده است، مؤلف پایه اصلی این جستار را بر بررسی سیر تاریخی داستان‌نویسی و تحول و تطور آن در دوران معاصر گذاشته است و برای اینکه مروری گذرا به تاریخچه داستان‌نویسی در این روزگار داشته باشد، بخشی از کتاب را به این موضوع اختصاص داده و به سرعت و اجمال از آن گذشته است.

بدین ترتیب مطالبی که تحت این مقوله مورد کنکاش واقع شده بدین قرار است: ذکر و بررسی عوامل پیدایش داستان‌نویسی فارسی و مقایسه آن با داستان‌نویسی عربی، مراحل تحول و تطور در داستان‌نویسی فارسی، مرحله پایه‌گذاری و تکامل در ادبیات داستانی فارسی...

بعد از بخش مقدمه که حدود ۶۱ صفحه از صفحات آغازین این کتاب را به خود اختصاص داده است، بخش بعدی کتاب که جانمایه و اساس کار مؤلف است و حدود ۲۰۰ صفحه از کتاب را دربر می‌گیرد با عنوان «متن داستانهای ترجمه شده» آمده است.

در این بخش دکتر محمد اللوزی با توجه به تسلطی که بر دو زبان فارسی و عربی دارد و همچنین با آشنایی کاملی که به جامعه ایرانی دارد، با اعمال تأمل بسیار و موشکافی تمام و با اتکا به تجربه شخصی، توانسته است مانند برخی از قهرمانان داستانهای ترجمه شده خود، راههای پرفراز و نشیب را درنوردد، و خواننده عرب زبان و تشنه ادبیات فارسی را در صحنه ماجراها و وقایع داستانهای منتخب فارسی قرار دهد، و او را از بوی عطراگین سرزمین ایران که از آن داستانها پیداست، بهره‌مند گرداند، آن هم با زبان فصیح و شیوا و با قلم زیبا و در عبارتهای سلیس و روان، به گونه‌ای که داستانهای ترجمه شده به تابلوهای نقاشی پر رنگ و جذاب تبدیل شده و اصحاب ذوق و خوش طبع از خوانندگان عرب را شیفته مهارت و زیبایی خود کرده است.

دوازده تن از ادیبان خوش ذوق و رمان و داستان‌نویسان خلاق که وجه اشتراک آنان، عشق به زبان و فرهنگ فارسی و شیفتگی به ادبیات نغز این مرز و بوم بوده است، در این کتاب پا به عرصه درخشندگی و خلاقیت گذاشته‌اند، تا آثار و بهترین داستانهای خود را به رخ ادیبان، فرهیختگان، مشتاقان و علاقه‌مندان عرب زبان بکشند: صادق هدایت، جلال آل احمد، جمال میرصادقی، سیمین دانشور، بهرام صادقی، غلامحسین ساعدی، صادق چوبک، نادر ابراهیمی، فریدون تنکابنی، صمد بهرنگی، اعظم رهنورد زریاب و سپهرمی زریاب، این دو داستان‌نویس اخیر از کشور فارسی زبان افغانستان‌اند. همه اینان در ادبیات جهانی به ویژه در حوزه داستان‌نویسی صاحب جایگاه و منزلت جاویدان گشته‌اند، که اکثر آنان آثاری را از زبانهای خارجی به فارسی ترجمه کرده‌اند، آثار آنان هم به زبانهای مختلف خارجی برگردانده شده است. برخی از آنان گرایشهای سیاسی داشتند و برخی دیگر در زمینه مطبوعات و اطلاع‌رسانی فعال بودند. بنابراین آثار و رمان و داستانهای آنها گویای دردها و آرمانهای توده و

● ماوراءالنهر انتولوجیا القصصية الفارسية المعاصرة

● احمد موسى

● محمد اللوزی

● انتشارات دانشکده ادبیات و علوم انسانی

● دانشگاه محمد پنجم، ۱۹۹۹ م (۱۳۷۸ ش)

صادقی جلوه گر می شود. پوچگرایی در حضور و در خطاب و نیز در برخی از مؤسسه ها نمایان می گردد. برخی از مردم ددمنش و گرگ صفت هستند. گرگها در «همراه» صادق چوبک به گرگها رحم نمی کنند، و چه بسا در این دنیا سرگرمی و لهو و وسوسه های شیطانی وجود دارند.

به درستی این گرگها در داستان «کنگره جانوران» از نادر ابراهیمی، نماد درندگی و بی مهری هستند. آنجا که زبان راستی و صداقت در تقابل با زبان نفاق و دورویی قرار می گیرد، زبان صداقت هنگامی که جانور سخن می گوید، شاخص می شود و زبان نفاق موقعی که مسئله نمادین می گردد، پیدا می شود.

این نماد و رمز در داستان «مردی خیالاتی و سوسمر» از فریدون تنکابنی، بزرگ می شود و رشد می کند و به وحشتی که تمام جامعه از ترس آن به لرزه درمی آید، تبدیل می گردد، و نماد به حقیقت و حقیقت به سوسمر نفرت آور بدل می شود.

سوسمرها در دنیا لباس تمدن به تن می کنند، و مانند «لال بازی» غلامحسین ساعدی نصب می شوند. تلفن نشانه ارتباط بین تمدنهاست، و شگفت آور اینکه این مکان به گورستان رازها و پوچگرایی و خالی بندی تبدیل می گردد.

با اینهمه، زندگی با آرمانها و دردها و رنجها ادامه پیدا می کند، و یک هدف بلند را دنبال می کند که نماد آن در «ماهی سیاه کوچولو» از صمد بهرنگی، نمایان می شود. آنجا که بهای معرفت گران است، اما به سود مردم تمام می شود، مردمانی که فراموش کرده اند که جز بازیچه در دست قدر نیستند.

«باشه و درخت» از اعظم رهنورد زیباب، بر سختگیری و پیچیدگی و قهر قدر گواهی می دهد. این داستان نماد مقصد مشترک است و از این بابت تسلی خاطر برای رونده به حساب می آید. شاید این رحلت و سفر به بدبختی در «سر مه چشم ستاره ها» از زیباب، تبدیل گردد.

در بخش بعدی کتاب با عنوان «پیوست ها» علاوه بر اینکه مؤلف مختصری درباره گاهشماری در ایران و ذکر اعلام مشهور ایرانی و اسامی جغرافیایی و دینی و تمدنی توضیح می دهد، در بخش اعلام داستان سرایی در ایران به ترتیب زمانی به ذکر شاخص ترین نامدارترین داستان نویسان ایران در دوره معاصر می پردازد.

بخش پایانی کتاب با عنوان فهرست راهنما به ترتیب به ارائه فهرست منابع و مصادر فارسی تاریخ معاصر ایران، منابع و مراجع درباره ادبیات و فرهنگ ایرانی، و فهرست مراکز تحقیقات و پژوهشهای دانشگاهی و ایران شناسی در جهان، پرداخته است.

مطالبی که در این اثر تدوین و ارائه شده، در واقع گوشه ای و خلاصه ای از تاریخ ادبیات معاصر را که به خصوص به بررسی و نقد داستان مربوط می شود، روشن کرده است و به عنوان یک منبع ارزنده که به زبان عربی نوشته شده در درسهای نقد داستان و نیز در تاریخ ادبیات معاصر فارسی برای علاقه مندان عرب زبان قابل استفاده خواهد بود.

جامعه بوده و موضوعات آنها از میراث و جامعه سرچشمه گرفته است.

در بخش بعدی کتاب مؤلف متن داستانهای فارسی را برای علاقه مندان و آشنایان به زبان فارسی می آورد. این بخش حدود ۶۰ صفحه دارد.

در بخش دیگر مؤلف به بررسی، تحلیل و نیز نقد داستانهای می پردازد. خواننده در این بخش از کتاب تحلیل چهارده داستان فارسی معاصر از دوازده داستان نویسنده معروف را می خواند که با قلم شیوا و رسا و نثری استوار و به صورت روان و جذاب به عربی ترجمه شده است.

این داستانهای نمونه ای از جامعه ایرانی در قرن اخیر را - چنانکه ادیبان و داستان نویسان تصور می نمودند - به خواننده تقدیم می کند. در این قسمت گشت و گذار و مروری موفقیت آمیز، و گزینش مناسب و بجا از شاخص ترین داستانهای فارسی از نام آورترین داستان نویسان ایرانی به عمل می آید، که با «طلب آموزش» صادق هدایت آغاز می گردد. در این داستان طمع و آز و حرص انسانی که به فعل آتش غیرت شعله ور می گردد مطرح می شود، تا اینکه اهریمن وسوسه های خود را بر انسان تحمیل می کند، آنگاه این آدمیزاد گناهکار، روی به درگاه مقدس احدیت می آورد و طلب آموزش می کند.

سپس «سه تار» از جلال آل احمد، که امیدوی در زندگی به روی آدم زحمتکش و سختکوش می گشاید. اما داشتن همین سه تار روزی آورنده، در نظر ناکسان حرام و ناروا تلقی می شود، و تمام آرزوهای باد آورده به علت جهل و نادانی فطری بر باد می رود.

این نادانی سایه هایش را در داستان «شهری چون بهشت» از سیمین دانشور، انداخته است. آنجا که جدال و کشمکش بین آقا و نوکر بر سر به دست فراموشی سپردن قضا و قدر به اوج خود می رسد. دو جامعه متفاوت و متناقض اند. جامعه تقدیرکننده، و جامعه زجرکننده و پذیرنده قضا. چشمی گویای آنچه در قلب می گذرد، و آرزویی سرگردان دنبال آرامش آخرت است. این شهر، شهر اسطوره و اتفاق است. اتفاقی بس بزرگ که در «برفها، سگها، کلاغها» از جمال میر صادقی به وقوع می پیوندد. برفهایی که روی آن آتش شهوت زبانه می کشد، و آتش غیرت افروخته می شود. در این میان بازیهای کودکان بیزار با بازیهای بزرگان مکار درمی آمیزد، و آز و طمع سگها و کلاغها، سرمای برف را می پوشاند، و ظلم و ستم پیروز می گردد.

لابالی گری در داستان «تدریس در بهار دل انگیز» از بهرام